

Kärddla rannapargi hoolduskava

SISUKORD

Sissejuhatus	2
Töö koostamise alused	2
Pargi asukoht ja suurus	2
Pargi maa-ala omanikud ja haldajad	2
Pargi kaitsestaatus	2
Pargi piiride täpsustamine	3
Pargi kasutus	3
Ajalooline analüüs	3
Kärddla ja kalevivabriku asutamine	3
Rootsi surnuaed ja Paruniaed aastatel 1830-1908	4
Peltzerite iluaed ja park aastatel 1909-1940	5
Rannapark aastatel 1941-2000	6
Olemasoleva olukorra kirjeldus	8
Pargi piirid ja ümbrus	8
Pargi ruumiline ülesehitus ja kujundus	9
Pargi uuemad rajatised ja väikevormid	10
Pargi pinnas, veeolud, puistu ja rohttaimestik	11
Muu elustik	12
Pargi väärtused	12
Pargi säilitamise ja hooldamise põhimõtted	13
Meetmed elurikkuse parandamiseks pargis	14
Raied	14
Puude raieplaan	14
Raied alade kaupa	15
Puittaimestiku hooldus	16
Puude hoolduslõikus	16
Põõsaste ja põõsastike hooldamine	17
Pargiaasade ja rohttaimestiku hooldus	17
Puudealuse väärtusliku rohttaimestiku hooldus	17
Murude hooldus	17
Jalgradade hooldus	18
Raie- ja hooldustööde mahud	18
Kasutatud kirjandus ja materjalid	19

LISAD

Lisa 1. Kärddla rannapargi dendroloogia

Lisa 2. Puittaimede kirjeldamise ja hindamise meetodika

Lisa 3. Kärddla rannapargi puude inventeerimise tabel

Lisa 4. Kärddla rannapargi põõsaste inventeerimise tabel

Lisa 5. Kärddla rannapark kaartidel ja plaanidel

Lisa 6. Kärddla rannapark: fotod

Lisa 7. Joonis: Kärddla rannapargi ajalooline skeem M 1:1000, A3

Lisa 8. Joonis: Kärddla rannapargi raieplaan ja hoolduskava M 1:500, A1

SISSEJUHATUS

Töö koostamise alused

Kärkla rannapargi hoolduskava on koostatud looduskaitsealusele pargile (KLO1200453), mille piirides asub ajaloomälestis Kärkla hiurootslaste kalmistu (reg. nr 22289) ning selle ühine kaitsevöönd Vabrikuväljaku kultuurimälestistega. Park asub Hiiu maakonnas, Hiiu vallas, Kärkla linnas.

Töö tellija: Hiiu Vallavalitsus, registrikood 75038612; aadress: Keskväljak 5a, Kärkla 92413

Töö teostaja: FIE Kristiina Hellström, maastikuarhitekt, agr. dr, muinsuskaitse tegevusluba nr. VS 595/2012; aadress Sarve k., Pühalepa vald, 92322 Hiiumaa, on koostanud joonised ja seletuskirja. Jooniste tehniline kujundus: Urmas Voolma, DAGOpen OÜ.

Pargi asukoht ja suurus

Kärkla rannapark asub Hiiu maakonnas, Hiiu vallas, Kärkla linnas, kus elab üle 3000 elaniku.

Park asub Kärkla supelranna kõrval ning seda piiravad Lubjaahju tänav, Lubjaahju põiktänav, Hiiumaa Muuseumi krunt Pika majaga ning AS Eesti Keskkonnateenuste krunt laohoonetega.

Kärkla rannapargi pindala on Keskkonnaregistri andmetel 4,3 ha.

Pargi maa-ala omanikud ja haldajad

Kärkla rannapark koosneb kinnistutest nr 37101:003:0550 (Pika maja/Hiiumaa Muuseumi kinnistu; 37101:003:0071 (Lubjaahju tn maa ja parkla); 37101:003:0048 (Lubjaahju põiktänav maa); 37101:003:0047 (palliplatsi maa; üldkasutatav maa 100%)

ning kinnistuks vormistamata riigimaast, mis hõlmab suurima osa pargist.

Parki hooldab Hiiu vald.

Pargi kaitsestaatus

Kärkla rannapark on looduskaitsealune park, registrikoodiga KLO1200453. Pargi valitsejaks on Keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare region. Rannapargi kaitsekorra aluseks on Vabariigi Valitsuse 3. märtsi 2006. a määrus nr 64: Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri. Park on kaitse alla võetud Hiiumaa Rajooni TSN Täitevkomitee 15. juuli 1959. a otsusega nr 4 "Looduskaitse kindlustamisest Hiiumaa rajoonis".

Praegused Kärkla rannapargi piirid on kehtestatud Vabariigi Valitsuse 29.06. 2006 vastu võetud määrusega nr 151 (RT I 2006, 33, 251). Park piirneb kaguosas Vabriku väljak 8 hoone välisseinaga, edasi aiaga. Lõunapiiriks on Lubjaahju tänav, mis poolkaarega läheb üle läänepiiriks ja kulgeb piki seda tänavat kuni parkimisplatsini, sealt edasi piki kruusateed lääne-idasuunalise kruusateeni. Nimetatud tee on ühtlasi pargi põhjapiiriks, mis lõpeb paigas, kus idapiiriks olev aed ristub nimetatud teega.

Kaitsekorralduskava puudub. Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri (RT I 2006, 12, 89) sätestab: Pargi kaitse-eesmärk on ajalooliselt kujunenud planeeringu, dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult

väärtusliku puistu ning pargi- ja aiakunsti hinnaliste kujunduselementide säilitamine koos edasise kasutamise ja arendamise suunamisega (§ 1. lõige 2).

Rannapargis asub ajaloomälestis Kärkla hiiurootslaste kalmistu (reg. nr 22289). Kalmistu tunnistati ajaloomälestiseks kultuuriministri 24. märtsi 1999. a määrusega nr 12 (RTL 1999, 63, 843). Selle kaitsevöönd on ühiselt kehtestatud kalmistule ning Vabrikuväljakul asuvatele arhitektuurimälestistele Kalevivabriku elamud (reg. nr 23579, 23580, 23581, 23582, 23583), Kalevivabriku elamu kelder (reg. nr. 23584), Kalevivabriku “Pikk maja” (reg. nr 23585) ja Kalevivabriku “Pika maja” kelder (reg. nr 23586). Kultuurimälestistele määrati kaitsevöönd Kultuuriministri käskkirjaga, vastu võetud 19.12.2006 nr 388 (RTL 2007, 1, 13)

Pargi piiride täpsustamine

Käesolevas töös on looduskaitsealuse pargi piir kohandatud geodeetilise aluse mõõtkavale (1:500) vastavalt 2006. a piiride kaardile (lisa 5).

Ettepanekuna võiks pargi piir kulgeda piki Lubjaahju tänava ja parkla serva ja edasi mööda Lubjaahju põiktänava serva kuni kinnistu nr 37101:003:0025 põhjanurgani, edasi kinnistupiiri mööda kuni sama kinnistu edelanurgani, sealt kinnistu nr 37101:003:0550 (Hiiumaa Muuseum) põhjanurgani ning kinnistupiiri mööda Lubjaahju tänavani.

Täpsustatud piiridega pargi pindalaks mõõdeti 4,19 ha.

Pargi kasutus

Rannapark asub Kärkla supelranna ja populaarse kohviku Rannapaargu kõrval ja sellega seoses kasutatakse parki peamiselt suvisel hooajal. Park tõmbab ligi jalutajaid veel kevadel, sinililled ja ülaste õitseajal ning sügisel, kui päiklid valmis saavad.

Rannapaargu kõrval on korraldatud kontserte, jaanituld, lastefestivale ja muid üritusi. Lühikese jalutuskäigu kaugusel asub Kärkla sadam, mis valmis 2014. aastal.

AJALOOLINE ANALÜÜS

Kärkla ja kalevivabriku asutamine

Kärclat on esimest korda mainitud 1564. a rootslaste küla ja vakusena (Kärtil, Kertell, Kiertel). Enamus Hiiumaa rootslasi, sh Kärkla külas elanud, asustati 1781. a keisrinna Katariina II käsul ümber Ukrainasse. 1806. a Eestimaa kubermangu atlas (vt lisa 5) näitab siin veel 33 talukohta, mis paiknesid Nuutri jõe ja Liivaoja vahel (praegusest Kalda tänavast Rookopli tänavani). Mere ääres, umbes praeguse rannapargi maa-alal, asus rootslaste kalmistu ning väike kabel. Kalmistu piirid ja kabeli asukoht pole täpsemalt teada kui need 1806. a kaardil näha on. Veel kaugemal mere ääres paiknes lubjapõletusahi.

1810. a asutasid Suuremõisa ja Kõrgessaare mõisa omanikud vennad Peter Ludwig Konstantin ja Heinrich Georg Eduard von Ungern-Sternberg Kärdlasse Kertelhofi nimelise karjamõisa. Ettevõtlikud mõisnikud panid Suuremõisas 1829. a käima kalevivabriku Tuchfabrik Dago-Kertell, mille tooraine tuli saarele toodud meriino tõugu lammastelt. 1830. a viidi vabrik üle Kärdlasse, kus olid paremad eeldused – veerohke Nuutri jõgi, metsaalade

ligidus ning sadamaehitamise võimalus. Kärddla töölisasula hakkas kasvama koos vabriku arenguga¹.

Kuni 1908. aastani olid kalevivabriku direktorid need, kes otsustasid nii asula ja vabriku kui selle tööliste saatuse üle. 1835. a sai kalevivabriku direktoriks Robert Eginhard von Ungern-Sternberg, Suuremõisa parunite sugulane, nn vanaparun (1813-1898). Direktor oli ta kuni surmani, kuid ilmselt viimastel aastakümnetel siiski oma poja Ernst Otto Adam Ungern-Sternbergi (1850-1928) abiga, kes iseseisvalt juhtis vabrikut aastatel 1898-1908. Paruni ja ka tema poja Ernst Otto Adam Ungern-Sternbergi (1850-1928) aiandushuvi kinnitavad faktid, et kalevivabrikul oli palgal aednik² ning et puid istutati Kärddlas järjepidevalt mitte ainult parkidesse, vaid ka vabriku juurde ja tänavate äärde.

Rootsi surnuaed ja Paruniaed aastatel 1830-1908

Rannaparki kutsuti varasemalt Paruniaiaiks. Rahvajutt räägib, et parun laskis rajada pargi endisesse rootsi surnuaeda.

1830. a Kärddla kaardil³ on kujutatud (planeeritav?) kalevivabriku hoonestus ja vabrikuväljak, sh Pikk maja, vabriku direktorite elumaja. Pika maja taha on joonistatud ka planeeritav aed/park – või siis tolelaegne rootsi surnuaed. Esimese variandi kasuks räägib plaanil olev pargi keskne ringtee, mis on peaaegu sama kujuga ka hilisematel plaanidel. Vaevast, et küla surnuaial mingit korralikku teedevõrku oli. Ka ei ole plaanile märgitud kabelit. Pargi merepoolseks piiriks 1830. a tundub olevat praegugi tuvastatav vana kraav ja selle pikendus kuni kunagise viljapuuaiaga nurgani (vt lisa 5 ja lisa 7: ajalooline skeem).

Millal Pikka maja ehitama ja parki rajama hakati, pole täpselt teada, kuid kui kindel kava oli 1830. a juba olemas, siis miks oleksid vabriku rajajad pidanud ehitamisega pikalt viivitama. Usun, et kui Robert Eginhard von Ungern-Sternberg 1835. a Kärddlasse jõudis, oli maja juba valmis. Ühekorruselise viilkatusega puitmaja on hiljem korduvalt ümber ehitatud, algusest tunduvalt pikemaks.

Stavenhageni joonistusel (1856) Kärddla kalevivabrikust (vt lisa 6) on esiplaani Nuutri jõe suue ning vasakul paistab Pika maja ots ning natuke taraga piiratud parki. Puud maja juures ja jõe suudme ääres on alles noored, kõige rohkem paarikümne aasta vanused. Paremalt on näha torniga saksa kabel.

On väidetud, et saksa kabeli ehitamiseks kasutati rootslaste Püha Olavi kabeli lammutamisel saadud materjali. Väide on loogiline, kuna vanasti ehitusmaterjali raisku minna ei lastud. Ka on väidetud, et kalmistut mälestav malmrist, mis asub pargi lääneosas madalal künkjal, püstitati endise kabeli kohale⁴. Võimalik, aga rootsikeelne kiri ristil seda siiski ei tõesta. Selle ühel poolel on kiri „Den gamla Swenska Kyrkogarden“ ja teisel poolel: „Karel Tarning war den sista, som här blef begrafwen. 1848“, mis kõlab eesti keeles järgnevalt: „Vana Rootsi surnuaed“ ja „Karel Tarning oli viimane, kes siin sai maetud. 1848“.⁵

¹ Hiiumaa koguteos 2015, lk 813-19

² Vramer 1970, lk 75-76

³ EAA.46.2.366, leht 9, mille väljavõte on toodud käsikirjas ERA.T-76.1.11546, foto nr 3

⁴ Iit-sagit-sagit 1913, lk 2: “Veel praegu on kabeli koht aias tunda ja hoitakse seal ühte surnuristi mäestusmärgiks alal ning väikest kabeli kellagi võis veel hiljuti rannaaidas näha.”

⁵ Karel (Carl) Tarning (Hindriksson), eluaastad 1795-1848 www.geni.com järgi

Järgmine pargi kujundust näitav plaan (õigemini plaani hägune foto) on koostatud 1878. a⁶, kus on näha pargi puistuga kaetud osad, teedevõrk, kaks väikest hoonet ja viljapuu- ning köögiviljaaiad. Sellega ülimalt sarnane on rannapargi kujundus 1921. a Kärkla plaanil, ainult et selgemini näha⁷ (vt lisa 5). Üks hoonetest asus kohal, kus praegu on riskükükukujuline vundamendikühm (u 5 x 14 m) ning võis olla kasvuhoone, vt allpool. Teine väike hoone, (u 7x7 m, paviljon?) asus künkal, kuhu 1964. a püstitati mälestusmärk, vt allpool. Pargis on näidatud lehtpuudega puistu (sinine tingmärk) ja kuusetukk (lilla).

Huvitav detail on väike lipu moodi tingmärk kraavi alguses, mis tundub olevat ka 1878. a plaanil. Tarningu risti kohale pole aga midagi märgitud.

1878. ja 1921. a plaanil kujutatud teedevõrk klapib 1903. a joonistatud pildiga Pikast majast pargipoolsest küljest (lisa 6). Vanem lehtpuu maja ees võib olla seesama, mis Stavenhageni pildil, kuid seda puud pole enam ammu. Võimalik, et pildi paremas nurgas olev väike mustaga joonistatud taim on elupuu, mis praegugi seal kohal kasvab.

Kas rannaparki hakati rajama enne või pärast 1848. a, jäi enne lahtiseks. Võibolla asus rootsi surnuaed 1830. a kaardil näidatud pargialast põhja pool, kus ka Tarningu rist paikneb. Sel juhul rajati park kahes jaos, 1830-40. aastatel Pika maja taha ja hiljem laiendati parki põhja poole. Kuna tundub ebatõenäoline, et keegi tahaks rajada köögiviljapeenrad endisele kalmistule, siis jääb üle arvata, et kalmistu paiknes neist kirde pool (vt lisa 7, skeem). Kabeli asukohaks võiks sel juhul pakkuda ka küngast mälestuskiviga.

Palju korratud tsitaat: “Enamiku puid ja põõsaid istutas sellesse parki aedniku juhendamisel Vaemla mõisast pärinev 15-aastane poiss Aadu Mäeumbaed.” on vist kõige varasemalt pärit raamatust “Mööda Hiiumaad” (1960, lk 32). Küllap mõni kohalik inimene seda sel ajal mäletas. See istutaja poiss võis olla Ado Mäeumbaed Vaemla mõisast (Allika külast), kelle eluaastad olid 1847-1923⁸ ja suurem istutamine (kalmistule) pidi siis toimuma 1862. a. ehk siis üsna hulk aeg pärast viimast matust, mis tundub igati viisakas.

Pargipuudena olevat paruni lemmikuteks olnud hobukastan ja kask. Saarepuid olla istutatud maa kuivendamiseks.⁹ Nii vanu saari kui hobukastaneid on pargis säilinud. Hobukastanid kasvasid näiteks Pika maja ees Vabrikuväljaku-poolsel küljel ja kindlasti oli neid rohkem ka pargis. Kased on kõik noored, kuid võimalik, et vanade kaskede järglased.

Pika maja juurde kuulus ka pargiga piirnev suur viljapuu- ja juurviljaaed, mis asus hoonest põhja-kirde suunas ja oli sellest aiaga eraldatud.

Peltzerite iluaed ja park aastatel 1909-1940

1908. aastal sattus Kärkla kalevivabrik majandusraskustesse ja anti rendile osatühingule Narva Kalevivabrik. Direktoriks määrati Victor Peltzer (1879-1917), kelle eluasemeks sai Pikk maja, kui vana paruness suri 1909. a ja tema poeg Ernst Ungern-Sternberg mujale kolis¹⁰. Peale esimest maailmasõda, 1920. a sai Kärklast alev ning 1938. a linn. Pikas majas elasid 1923-39

⁶ Hiiumaa Muuseumi fotokogust, must-valge foto nr 4586; Karte von der Tuch-Fabrik Dago-Kertell, 1878

⁷ ERA.T-6.3.1533

⁸ www.geni.com

⁹ Eesti pargid 1. 2007, lk 241

¹⁰ Helgi Põllo suulised andmed

kalevivabriku juhtkonna liikmed, sh Peltzerite pere.¹¹ Sellest perioodist on olemas mõned pargi fotod, mille põhjal võib arvata, et 1921. a Kärddla plaanil näidatud Rannapargi kujundus ei kajasta selle aja tegelikku olukorda pargis. Nimelt oli 1920. aastatel pargis olemas juba tenniseväljak ning nagu fotodel näha (lisa 6), seda ümbritses puistu, mitte rohumaa nagu plaanil.¹² 1923. a Kärddla plaan näitabki seda ala juba pargina.

Arhiivifotosid ja kirjeldusi rannapargist on sõdadevahelisest perioodist vähe leida.

Koguteoses Hiiumaa (1940)¹³ on öeldud, et “suurim ja paremini korraldatud aed on vabriku oma, mis on elukutselise aedniku hoole all. Selles leidub ka kasvuhooneid ja suur iluaed”. Iluaeda on natuke näha fotol nr 2 (lisa 6). Raamatus Eesti pargid 1 (lk 241) on samuti nimetatud kasvuhooneid, kus kasvatati tollal haruldasi tomateid ja viinamarju.

Arvatavalt 1930. aastatel tehtud lennufotol¹⁴ on näha Rannapark üsna ühtlastelt tiheda puistuna peaaegu tarani välja, mis eraldab parki mereäärsest küttepuude ladustamis-platsist (nn “puuaed”).¹⁵ Puistu serv on tänaseks u 20 m mere poole nihkunud. Suurem valge laik põhja pool on tenniseväljak. Praegu poolavatud ala pargi edelanurgas olid siis korrapäraselt kujundatud aiaosa, võimalik, et viljapuu- ja marjaaed (praegugi kasvab alal veel ploomi- või kreegivõsusid). Heledate laikudena eristuvad seal hooned, mis võivadki olla kasvuhooned. Kasvuhoonete arvatavad vundamendid on tänaseks puudega kaetud kõrgemad kohad pargi edelaosas, vt joonis (lisa 8).

Niisiis võib säilinud arhiivimaterjalide põhjal öelda, et 1930-40. aastatel oli pargipuistu võrdlemisi tihe ja looduslähedase iseloomuga. Ainult Pika maja taga oli iluaia elemente – kujundatud teedevõrk, lillepeenrad, ilupõõsad, pargiaasad – ning edelanurgas asus korrapärase kujundusega tarbeaed kasvuhoonetega. 1878. a plaanil kujutatud teedevõrk on näha ka 1923. a plaanil¹⁶. Puuliikidest olid esindatud sanglepp, sookask, harilik kuusk ja mänd ning pargipuudest harilik pärn, saar, vaher, jalakas, künnapuu, tamm ning hobukastan¹⁷. Sarapuu, mis tänaseks on hõivanud üle poole pargist, oli küllap algselt istutatud. Üksikpuudena olid arvatavasti 19. sajandi lõpul – 20. sajandi algul pandud kasvama hariliku pöõgi punaselehelised vormid, must pappel ja hõbehaab, euroopa ja vene lehised. Hilisemast ajast on euroopa nulg ja alpi seederännid. Põõsastest on ilmselt vanemat päritolu Kärddla parkidele omased sirelid, viirpuu, ebajasmiiin, taraenelas ja lumimari.

Rannapark aastatel 1941-2000

1941. a oktoobris süüdati põlema kalevivabrik ning peale sõda lammutati ka varemed. Sõja ajal kasutati Pikka maja lasteaiana, saksa okupatsiooni ajal komandatuurina (?). Pärast sõda

---

¹¹ Masing 2008

¹² samas

¹³ Koguteose Läänemaa eriosa korrektuuripoognad

¹⁴ Lennufoto originaali asukoht on veel tuvastamata, koopia (madala resolutsiooniga fail) on Hiiumaa Muuseumil

¹⁵ Sama piir on ilmselt näidatud Kärddla plaanil 1923. a, ERA.T-6.3.1532

¹⁶ ERA.T-6.3.1533 ja ERA.T-6.3.1531

¹⁷ seda võib öelda eelkõige säilinud vanade puude järgi

oli majas rajooni täitevkomitee, spordikomitee, gaasikontor, elamuvalitsus, prokuratuur ning siis kaua aega keskraamatukogu.¹⁸ 1998. aastast asub siin Hiiumaa muuseum.

Sõja ajal pargi tenniseväljak rohtus, peale sõda üritati jälle korda teha, kuid kasinate võimaluste tõttu asi ei õnnestunud. Siiski mängiti Pika Maja taga pargis 1950. aastate suvedel nii tennist kui võrkpalli. 1964. a tenniseväljak asfalteeriti.¹⁹

H. Jalasto (1960, lk 69), kirjeldab toleaegset rannaparki nii: “Linna keskuse ja mere vahele jääb vana kalevivabriku park, mis on korrastamata ja vähe kasutatav (...) Kärkla jõesuust lääne pool on rand liivane ja lauge. Jõe suudmes on Kärkla töötajad ranna korrastanud ja soojadel suvepäevade tullaakse siia meelsasti päevitama ja suplema.”

1959. a või siis teistel andmetel 1961. a võeti Kärkla rannapark (“vana park supelranna juures”) looduskaitse alla.

Oktoobris 1964. a paigaldati künkale, kus kunagi oli asunud paviljon vm väike hoone, mälestuskivi, mille lugu on järgmine. Kivil oli tahvel kirjaga: “Siin hukkasid fašistlikud timukad 27. nov. 1941. a 34 nõukogude kodanikku.” Tapetud maeti sinnasamasse ühishauda. 1945. aasta juunis kaevati mörvatute maised jäänused üles ja maeti Kärkla kultuuriparki. Kivil olnud tahvel läks kaduma 1990. aastate alguses.²⁰ Kivi olla toodud sealtsamast mere äärest.²¹

Pargi esimese põhjalikuma kirjelduse ja plaani (mõõtkavas 1:2000, lisa 5) on koostanud E. Eenok 1968. a: “Pindala: 3,5 ha. Lõunapiir: parkimisplatsile viiv tee. Kirdes kitsas pinnasetee ja Lepakoppel. Ranna keskosas kungas, kuhu tahetakse ehitada kohvik. Künka lähedal on asfalteeritud parkimisplats. Naftabaasi (põhjas) eraldamiseks superannast on istutatud puid.

Pargi põhiline osa on korras - puudevaheline ala niidetud, riisutud. Puude olukord hea. Parkimisplatsile tulev tee eraldab edelanurgast väikese osa, kus kasvavad lehised, vahtrad, sanglepad. See ala on risustatud. Park on vabakujuline, võrdlemisi tihedalt puid täis istutatud. Pargis looklevad jalgrajad.

Pargi keskosas on kivi, millel on tahvel kirjaga: “Siin hukkasid fašistlikud timukad 27. nov. 1941. a 34 nõukogude kodanikku.” Rannapoolses pargiservas on väikese künka otsas raudrist. Ristikünka lähedal on ka teine kungas. Mujalt on park tasane. Tenniseväljaku ümbruses on kolm suurt rändrahu. Pargis ei ole pinke, lõkkekohti.

Pargis on u 20 puuliiki. Domineerivad vaher, pärn, kuusk, haab, saar. Põõsastest on kõige rohkem sarapuid, kuslapuid, viirpuid, sireleid. Haruldus: punaselehine pöök, ü 2,0 m, k 14 m, Suurimad puud: kuusk ü 2,0 m, k 14 m, hõbepappel ü 1,9 m, k 14 m.”

Eenoki plaanil on üks pappel näidatud tenniseväljaku ja aiandi vahel (haavikus) ning kaks suurt kuuske pöögist läänes. Noorem pöök ei ole näidatud.

Maie Jeaser mäletab, et hulk pargi põlispuid tuli maha 1967.- 68. a tormidega.

Pikka maja remonditi kapitaalselt 1971. a. Samal aastal ehitati Lubjaahju mäele kohvik Rannapaargu, arhitekt T. Stomma projekti järgi.

---

¹⁸ Kaskor 2003, lk 74

¹⁹ Masing 2008

²⁰ Mart Mõniste andmed

²¹ Dan Lukas, suulised andmed

Veljo Ranniku²² kirjeldab toleaeget rannaparki nii: “Park küllalt suur (3,5 ha), vabakujulise planeeringuga tähelepanuväärselt tiheda istutusviisiga kodumaistest lehtpuudest puistu. Domineerivad rühmiti tammed, kuused, saared, pärnad. Eksoote: pöögi punaseleheline vorm, hõbepappel. Reljeef tasane, väikesel kõrgendikul mälestusmärk 1941. a siin hukatud 34 nõukogude kodanikule. Pargi piires asunud väikest rootsi kalmistut tähistab üks säilinud metallrist. Seisund hea.”

Hiiumaa rajooni looduskaitse alla kuuluvate parkide piiritlemise materjalides 1976/77. a on pargi pindalaks märgitud 5,8 ha, kuna sel ajal hõlmas kaitsealune park ka teest edelasse jäävat ala kuni jõeni). Veel kirjutatakse seal, et pargist kirdes asus naftabaas, idas aiand ja põhjas supelrannana kasutatav maa-ala. Pargis asus mälestusmärk fašismiohvritele, kaguserval kasutamiskõlbmatu tenniseväljak. Maa-ala läbis sideliin. Tekstis on toodud on ka kasvavate puittaimede loetelu, vt pargi dendroloogia, lisa 1.

“Park on loodusliku puistu ilmega, puuduvad heakorrastatud pargiteed, pingid ja prügikastid. Tähtis puhkepargina, vajab põhjalikku kujundamist rekonstrueerimisprojekti alusel.”

1979. a on koostatud Kärkla rannapargi heakorrastus- ja haljastusplaan (projekteerija nimi ei ole loetav), millest on säilinud ainult plaaniosa (lisa 5). Ebatäpsuse tõttu ei ole see inventeerimisplaanina väga tõsiseltvõetav, kuid näha on siiski kuuse ja haava tänasest veidi suuremat levikut sarapiku osas. Monumendikünka juures on kahe hekina märgitud seda ümbritsevad kuused.

Pärast Pika maja ümberehitust muuseumiks heakorrastati ka hoone ümbrus ja haljastus. Pika maja tagant juuriti välja lumemarja põõsad. Pargi põhjapoolsest servast raiuti võsa, alles jäeti mõned kased ja haavad. Kraavi juurest võeti maha saared.²³

Viimastel kümnenditel on pargis nähtavasti järjepidevalt väikest sanitaarraiet tehtud, kändude järgi otsustades.

OLEMASOLEVA OLUKORRA KIRJELDUS

Pargi piirid ja ümbrus

Rannapark asub Kärkla supelranna kõrval, Vabrikuväljaku naabruses. Kagu pool külgneb park Hiiumaa Muuseumi (Pika maja) kinnistuga. Lääne poolt piirab parki kitsas asfalteeritud Lubjaahju tänav, mis viib Rannapaargu vastas asuvasse parklasse. Tänavast edelasse ja läände jääb Nuutri jõgi, mille suudmes enne sõda asus kohalik paadisadam. Jõe ja tänava vahele jääb tükike kunagist Rannaparki, mis praegu on korrastamata sanglepik. Rannapaargut ümbritseb avar muruplats, ranna pool on sanglepupuistud ja -tukad. Vaated merele Rannapaargu juurest on seetõttu üsna piiratud.

Pargi põhja- ja kirdepiiriks on Lubjaahju põiktänav, millest põhjas asus nõukogude perioodil naftabaas, täna võsastuv tühermaa (sihtotstarve 100% ärimaa). Selle kõrval, pargi vastas on nn Lepakoppel ehk hooldamata sanglepik (üldkasutatav maa 100%). Idas ja kagus on AS Eesti Keskkonnateenuste kinnistu laohoonetega, kus käideldakse sorteeritud prügi. Kinnistu

---

²² Ranniku 1977, lk 30

²³ seisab Palade kooli õpilase Kaljula uurimistöös 2006; Anni Saare ja Taavi Stomma väitel ei tehtud pargis sel ajal eriti midagi.

on pargist eraldatud võsaribaga. Seal asus enne sõda vabrikudirektori viljapuu- ja juurviljaaed.

Ranna ääres on rändrahn veetasemeid märkivate joontega. Kõrgeim joon tähistab 1967. aasta sügistormi, kui lained ulatusid kohvikuni ja isegi rannaparki. Sama kõrge olevat mereveetase olnud 2005. aasta jaanuaritormi aegu. Madalam joon kivil tähistab 1893. aasta kõrget veetaset.

Pargi ruumiline ülesehitus ja kujundus

Rannapark on kompaktselt ovaalse kujuga, nagu muna. Reljeef on üldiselt tasane, väiksemate kühmude ja lohkuudega, millest silmatorkavamad on kungas Tarningu raudristiga, monumendikungas ning arvatavad kasvuhoonete vundamendid.

Park koosneb eriilmelistest osadest (vt joonis lisa 8):

1. Paruniaed
2. Kunagine köögiviljaaed
3. Sarapik lehtpuude ja kuuskedega
4. Palliplats
5. Kraaviäärne puistu kuuskede ja kaskedega
6. Muruplats Rannapaargu vastas

Ala nr 1. Paruniaed

See on ajalooliselt ja kujunduslikult pargi kõige vanem ja väärtuslikum osa, mis on visuaalselt seotud Pika majaga. Siin asuvad kungas Tarningu raudristiga ja monumendikungas kiviga. Ristikünka peal kasvab üks sarapuu ja üks kidur pihlakas. Vaadet sellele varjavad suured kuused ja vahtrad. Ka monumendikünka ümbruses on arvukalt keskaelist kuuske, mis muudab paiga üsna varjuliseks ja süngeks.

Siin kasvab enamus pargi ajaloolisi puid (pöögid, must pappel, pärnad, saared, tammed, hobukastanid, jalakad jt). Pärnad on enamasti mitmetüvelised. Nooremad puud on valdavalt vahtrad, kuid leidub ka saari, jalakaid, tammesid jm. Põõsad esinevad üksikult, peamiselt sarapuud ja viirpuud. Struktuur on poolavatud, puudegrupid vahelduvad väiksemate pargiaasadega. Ala niidetakse.

Ala nr 2. Kunagine köögiviljaaed

Ala on poolavatud, ebamäärase struktuuriga ja üldiselt väheväärtusliku (iseteckelise) haljastusega, mida on ilmselt harvendatud. Mere pool on üksikult ja gruppina levinud harilik haab ($d < 35$ cm), lõuna pool peamiselt saar ja vaher ($d 15-45$). Suuremaks kasvades hakkavad puud efektiivselt varjama pargi poolt avanevat vaadet merele ja Rannapaargule.

Leidub ka ploomi-kreegivõsusid ja noori seemnest tärganud aed-õunapuid. Tihedalt on saarte-vahtratega kaetud arvatavad kasvuhoonete vundamendid. Istutatud puud on mõned noored kased ja üks palsaminulg. Väärtuslikud on suured viirpuu-põõsad.

Ala niidetakse.

Ala nr 3. Sarapik lehtpuude ja kuuskedega

Ala on metsailmeline, teises rindes domineerib sarapik. Puurindes on üksikuid vanu pargipuid – peamiselt harilik pärn, mõned saared ja üks lehis. Valdavalt on siin keskealised isekülvunud (?) puud – sookask, haab, harilik kuusk, vaher, saar (d 20-45), leidub ka noort tamme ja pärna. Puurinnet on mõnda aega tagasi harvendatud, struktuur on kohati üsna hõre.

Alal asub 20. sajandi algul rajatud ja hiljem asfalteeritud tenniseväljak, kus paiknevad mõned pingid. Väljakut ei kasutata vist eriti millekski. Alal on üsna arvukalt kive ja rändrahne, millest suuremad on tenniseväljaku kõrval. Ala läbivad sissetallatud rajad. Kevadeti on sarapuude all ülastemeri, suvel jääb rohttaimestik kiduraks varju tõttu. Ala niitmist eriti ei vaja.

Ala nr 4. Palliplats

Ala keskmes on liivaga kaetud rannavolle plats, ümberringi pügatud muru üksikute puudega - noored vahtrad, saared ja üksik ilus mänd. Tänu ala avatusele paistab pargipuistu servast meri. Ala ei olnud ajaloolise pargi osa.

Ala nr 5. Kraaviäärne puistu kuuskede ja kaskedega

Ala keskel on lai kraav, milles kuival ajal vett pole. Kraavist lääne pool on enne 1978. aastat istutatud kuused ja kased,²⁴ millest tänaseks on sirgunud päris kena puistu. Palliplatsi pool on rida isekülvunud mitmetüvelisi raagremmelgaid ja sangleppasid. Ala ei olnud ajaloolise pargi osa.

Ala nr 6. Muruplats Rannapaargu vastas

Alal on niidetav muru. Tänu ala avatusele paistab pargipuistu servast meri. Ala ei olnud ajaloolise pargi osa.

Pargi uuemad rajatised ja väikevormid

Parkla Rannapaargu vastas rajati seoses kohviku ehitamisega. Seda on plaanis mõnevõrra laiendada.

Minigolfi paviljon ja välikäimla, puidust ja rootsi punaseks värvitud, ehitati 1990. aastatel pargipuistu serva. Minigolfi pole seal enam ammu mängitud.

Parkla kõrval on teabetahvel, mis tutvustab parki ja Lubjaahjumäge. Tahvlil on muide vana pilt Linnapargist.

Pingid on ainult tenniseväljaku juures ja Pika maja taga.

---

²⁴ Maie Jeeseeri suulised andmed

Pargi pinnas, veeolud, puistu ja rohhtaimestik

Pargi pinnas on Kärdlale iseloomulikult liivane ja märjal ajal kohati liigniiske, mida näitab ka hariliku haava levik pargis. Vabrikuaegsetest kraavidest on veel tuvastatav nn piirikraav 1830. aastate pargi ja hilisema pargi vahel, samuti kraavijupp pargi ja kunagise viljapuuai vahel.

Puudest domineerivad pargis kodumaised liigid: harilik vaher (d max 55 cm), h. saar (d max 81 cm), h. kuusk (d max 65 cm), h. haab ning sookask. Enamus neist on noored või keskealised puud (d 20-45 cm), mis tähendab, et ka pargi puistu üldiselt on võrdlemisi noor.

Tavalistest pargipuudest on arvukamad harilik pärn (d max 78 cm) ja tamm (d max 70), mis on ka järelkasvu andnud. Vähesel määral leidub h. mäнди, h. jalakat, künnapuud, raagremmelgat, punakat remmelgat, harilikku pihlakat, harilikku toomingat, sangleppa ja isegi halli leppa (Hiiumaal haruldane liik).

Võõrliikidest on üksikute isenditena esindatud hariliku pöõgi punaselehine vorm (ü 310 cm ja ü 222 cm), must pappel (d 92), hõbehaab (d 48), lõhnav pappel, harilik hobukastan (d max 81), suurelehine pärn ja läänepärn, aed-õunapuu, ploomipuu jt, okaspuudest euroopa ja vene lehis (d 46 ja d 53), alpi seedermand (d 45), harilik elupuu (d 37), euroopa nulg (d 37) ja noor palsamnulg.

Pargi rajamisajast võib olla alles vaid mõni üksik puu, pärn või saar. Enamus ajaloolisi pargipuid (kokku 70 tk) on ilmselt siiski nooremad, istutatud 19. sajandi lõpul ja 20. algul.

Pargi kõige jämedam puu, pöök, võib diameetri järgi otsustades olla mõnevõrra vanem kui

Reigi pastoraadi pöök (d u 80 cm), mille kohta on teada, et see istutati 1903. a. Aga võibolla on Kärkla niiskem pinnas pöögile rohkem sobinud.

Joonisele (lisa 8) on kantud kokku 734 puud. Kuna rannapargi puittaimestiku kohta puudus geoalus, on puud plaanile kantud aerofotode järgi ning nende asukohti, liike jm täpsustatud välitöödel. Tulemuseks on plaan, mis annab ülevaate puude paiknemisest, ja liigilisest koosseisust, kuid individuaalse puu asukoht ei ole täpne, samuti mitte puude arv. Seega on puistu noorte puude osas veidi tihedam, kui plaanil märgitud (vt ka ortofoto lisa 5), seda peamiselt vahtra, saare, haava ja kuuse osas.

Joonisel on kokku 190 vahtrat, 118 saart, 106 kõva lehtpuud (pärnad, tammed, jalakad, pöõgid ja hobukastanid), 77 haaba, 51 kaske, 2 paplit, 8 õunapuud, 42 muud lehtpuud (lepp, toomingas, pihlakas, remmelgas jt), 125 kuuske, 8 mäнди ja 7 muud okaspuud. Puude arv on orienteeruv!

Pargis on arvukalt põõsaid ja põõsastikke. Üsna tihe sarapik katab umbes kolmandiku pargialast. Lisaks leidub üksikuid põõsaid järgmistest kodumaistest liikidest: harilik tärnpuu, h. kuslapuu, h. lodjapuu, mage sõstar, kibuvitsad, h. kadakas ning võõrliikidest: harilik ebajasmiin, harilik lumimari, taraenelas, ruaani ja harilik sirel.

Ka Kärdlale tüüpilist viirpuud (üsna raskesti määratletav liik, arvatavasti siiski üheemakaline viirpuu) leidub siin suurte põõsastena.

Kokku leiti 2015. a 44 liiki puittaimi, neist 24 kodumaist ja 20 võõrliiki.

Lisas nr 1: Kärkla rannapargi dendroloogia on toodud pargi puittaimede nimekiri 2015. a ja varasemate inventeerimiste järgi. Pargis esinevaid puittaimi on põhjalikumalt inventeeritud

1976/77. a (Metsaprojekt), 1983. a (Elliku ja Roht) ja 2008. a (Abner). Üksikuid liike on märgatud-mõõdetud ka varem (Paivel 1955, Eenok 1968).

Rohttaimestik pargialal eriti liigirikas pole. Puude all ja sarapikus on kevadel lillepidu: maad katavad harilik sinilill, võsaulane, kollane ülane, kanakoole, metstulikas, nurmenukk, metslõosilm jt. Ei puudu ka võilill ega naat.

Pargiaasade taimestik on varieeruv. Arvatava kasvuhoone vundamendi juures on levinud harilik siniliilia. Lopsakas ja triviaalne on rohttaimestik Pika maja taga, mere pool on murud veidi liigirikamad, kuid pideva muruniitmise tõttu vaesuvad kooslused järjest enam.

Muu elustik

Pargi muu elustiku (loomastik, putukad, jne) kohta puuduvad analüüsid. Välitöödel oli näha-kuulda, et pargis tegutsevad oravad ja arvukalt on laululinde.

PARGI VÄÄRTUSED

Ajaloolised ja pargikujunduslikud väärtused

Rannapargil on huvitav ajalugu, mis on seotud siin kunagi elanud rannarootslastega (rootsi kalmistu) ja Kärddla kalevivabrikuga. Paruniaiast aga rahvaparki ei saanud, pärast vabriku hävimist ja vabrikusakste lahkumist on park elanud üsna omaette elu ja tema hooldamisega ülearu vaeva pole nähtud. Seetõttu pole pargi algsest kujundusest suurt midagi alles peale vanade puude ja põõsaste. Hävinud on nii tarbe- kui iluaia osad. Siiski on põhjust arvata, et park oli ka varasemalt üsna looduslähedase ilmega.

Väärtuslikud on alad 1-3. Alad 4-6 ei olnud ajaloolise pargi osad, kuid avatud ja poolavatud aladena on neil praegu merevaadetega seotud esteetiline väärtus.

Dendroloogilised väärtused

Dendroloogilise väärtuse mõõdupuuks peetakse liigirikkust, harulduste esinemist ja eriti vanu ning suuremõõtmelisi puid.

Park on keskmiselt liigirikas ja koosseisult võrdlemisi noor, st algsest puistust on alles vaid väike osa. Vanimad puud on saared, pärnad ja tammed. Tähelepanuväärsed on kaks hariliku pöögi punaselehist isendit (ü 310 ja 222 cm), mis on võrdlemisi hea tervise juures, must pappel, mis on paraku suuremas ning Kärddla parkidele omane viirpuu.

Väärtuslikud on alad 1 ja 2, teistel aladel erilist väärtust pole.

Ökoloogilised väärtused ehk tinglikult loodusväärtused

Elustikulise mitmekesisuse vanades parkides loovad vanad laiavõralised puud (ennekõike lehtpuud), liigirikkus (eelkõige kodumaiste liikide osas), puistu mitmerindelisus ja vanuselisus, mosaiikne ja varieeruv struktuur, põõsastike esinemine, õitsvate rohttaimede

esinemine (varieeruv niitmisrežiim), veekogu lähedus, lamapuit, oksahunnikud, kivihunnikud jne.²⁵

Pargi ökoloogiline väärtus on ebaühtlane. Kõrgema väärtusega on alad 1 ja 2, teistel aladel erilist väärtust pole. Positiivne (peale vanade puude) on puistu mitmerindelisuus ja -vanuselisus ja põõsastike esinemine.

Rekreatiivsed väärtused ja turismipotentsiaal

Park on väärtuslik haljasala Kärddla rannas nii kohalikele elanikele kui suvistele puhkajatele, (peaks olema) kaunis raamistus Hiiumaa muuseumile ning suvine ürituste toimumise koht. Pargi väärtus turismiobjektina võiks tõusta, kui parki atraktiivsemaks muuta.

Rekreatiivses mõttes on park tervikuna väärtuslik, sh ka alad 3-6.

Kokkuvõttes on Kärddla rannapark kohaliku väärtusega puhkepark, mis peegeldab Kärddla ajalugu nii kunagise rootslaste külana kui vabrikuasulana. Põhiliseks väärtuseks on mere ligidus ja merevaated, looduslähedane ja Hiiumaale tüüpiline haljastus, sh vanad lehtpuud ja sarapuu-põõsastikud, kuid ka säilinud ajaloolised objektid, mida tuleks paremini esile tõsta.

PARGI SÄILITAMISE JA HOOLDAMISE PÕHIMÕTTED

Pargi vaatamisväärsused – Pikk maja, Tarningu ristiküngas, monumendiküngas, punaselehised põõgid tuleb raiete ja hooldusega paremini esile tuua.

Ennesõjaaegset teedevõrku taastada ei ole põhjust, piisab olemasolevatest jalgradadest.

Olemasolevat väärtuslikku haljastust ning põõsaid ja põõsastikke tuleb säilitada ja hooldada. Selleks on vajalikud käesolevas hoolduskavas kirjeldatud raied ja muud kirjeldatud meetmed.

Saaresurma nakatuvaid puid tuleb järjepidevalt likvideerida, kuni jäävad alles vaid haigusele vastupidavad isendid.

Pargis leidub palju noori ja keskealisi puid, mis asendavad vanu. Uusistutusi oleks vaja planeerida vaid mõningate ajalooliste liikide osas (euroopa ja vene lehis, harilik pöök, must pappel). Võimalikud uusistutused võib planeerida koostöös pargi valitseja ja asjatundjaga, eraldi projekti koostada ei ole vaja.

Rannapargi aasad võimaldavad ilusaid merevaateid ja neid tuleb jätkuvalt hoida niidetuna. Ei ole mingit põhjust kasvatada seal agressiivseid juurevõsusid ajavaid liike nagu harilik haab, lõhnav pappel ja hall lepp. Need tuleb nii pargi merepoolsest servast kui pargiaasadelt likvideerida. Ka hariliku vahtra levikut tuleb tugevalt piirata.

Pargi põõsarinnet ja madalamat puurinnet tuleks mitmekesistada, eriti õitsvate ja viljakandvate liikide osas. See suurendaks pargi atraktiivsust nii inimeste kui lindude jaoks. Sobivad liigid on harilik lodjapuu, h. kikkapuu, h. kukerpuu, magesõstar, erinevad kibuvitsad, pihlakas, toompihlakas, aed-õunapuu ja muidugi harilik kadakas.

---

²⁵ Sinijärv 2012

Pargil ökoloogilist väärtust tuleks hoida ning edasi arendada niitmisrežiimi osas. Hilisem niitmine aladel, kus õitsevad looduslikud kevadlilled, muudab parki ka atraktiivsemaks.

Meetmed elurikkuse parandamiseks pargis

Liigirikkuse seisukohalt on kõige parem, kui pargis on erineva rohttaimekooslusega ja erineva hooldusrežiimiga osad. Hilissuvine niitmine pargiaasadel sobib nii seal õitsevatele taimedele kui paljudele nende õitel toituvatele liblikatele, mardikatele ja kiletiivalistele. Samuti on oluline surnud ja erinevas lagunemisastmes puidu olemasolu pargi kõrvalisemates osades (oksad, tüved, lehed).

Pargis sarapuude all võib jätta mõni aasta niitmata ja alati lehed riisumata, mis võimaldab taimede seemnetel valmida ja putukatel talvituda ja see omakorda rikastab lindude toidulauda. Paljudele väikeimetajatele, eriti siilidele ja karihiirtele on pargis olulised kõikvõimalikud varjupaigad nagu lamapuit, kännud, oksahunnikud ja ka tihedam taimestik. Väärtuslikuks päevaseks varjupaigaks on ka kõrgema taimestikuga ribad puude, põõsaste ja kivide ümber, millega tuleks niitmisel arvestada.²⁶

Tihedad põõsastikud, samuti okaspuud ja -põõsad on head lindude pesituskohad.

Elurikkust pargis parandaksid järgnevad meetmed:

- 1) puudealuse liigirikka taimestikuga alade niitmine ainult 1 kord hilissuvel või sügisel;
- 2) kuival aastal võib madalama rohttaimestiku niitmata jätta;
- 3) tihedamates puistu osades jätta lehed riisumata;
- 4) murult sügisel riisutud lehed võiks jätta sobivasse kohta parki kõdunema;
- 5) tihedamates puistu osades võib jätta maha oksahunnikuid ja mõne langetatud tüvejupi, samuti võib jätta kõrgemaid kände;
- 6) põõsarinnet ja madalamat puurinnet tuleks mitmekesistada, eriti õitsvate ja viljakandvate liikide osas (nt harilik lodjapuu, h. kukerpuu, magesõstar, kibuvitsad, pihlakas, toompihlakas, h. kadakas jt)

RAIED

Puude raieplaan

Kuna rannapargi puittaimestiku kohta puudus geoalus, on puud joonisele (lisa 8) kantud aerofotode järgi ning nende asukohti, liike jm täpsustatud välitöödel. Tulemuseks on plaan, mis annab ülevaate puude paiknemisest, ja liigilisest koosseisust, kuid individuaalse puu asukoht ei ole täpne, samuti mitte puude arv. Seega on puistu veidi tihedam, kui plaanil märgitud (vt ka ortofoto lisas 5), seda peamiselt nooremate puude: vahtra, saare, haava ja kuuse osas.

Puude märkimist raieks tuleb seetõttu kindlasti teha asjatundja (soovitavalt käesoleva töö autori) juuresolekul ja järelevalvel.

---

²⁶ Sinijärv 2012

Planeeritavad raiete tüübid on sanitaarraie, harvendus- ja kujundusraie. Raiutavad puud (275 tk) on märgitud joonisele (lisa 8) ja osa neist ka tabelisse (lisa 3).

Raiete põhimõtted

Raiutakse surnud ja surevad puud, sh saaresurmast tõsiselt tabandunud puud ja ohtlikud puud. Ohtlike puudena on käsitletud teede ääres kasvavad halvas tervislikus seisundis, viltu vajunud, murdunud latvadega jne puud.

Parandatakse vanade ja väärtuslike põlispuude elutingimusi – eemaldatakse nende võrade sisse kasvavad noored puud, peamiselt vahtrad.

Harvendatakse isetekkelisi puuderühmi, et anda väärtuslikumatele isenditele rohkem ruumi.

Kujundusraietega avardatakse vaateid merele, pargi ajaloolistele objektidele ja punaselehistele pöökidele, struktureeritakse olemasolevaid pargiaasu ja nendevahelisi koridore/teeradasid.

Likvideeritakse juurevõsudega paljunev harilik haab, lõhnav pappel ja hall lepp pargiaasadelt ja pargi merepoolsest servast. Tülikate juure- ja kannuvõsude vähendamiseks on kasulik suuremaid isendeid enne raiumist “rõngastada” (eemaldada tüvelt koor 5–10 cm laiuse ribana). See põhjustab juurte suremist ja puu kuivamist mõne aasta jooksul. Kuivanud puu võib maha võtta.

Niidetavatel aladel tuleb kännud lõigata ja freesida sedavõrd madalaks, et need ei segaks edaspidi muruniitmist. Tihedama puistuga aladel (ala nr 3) võib jätta 30-40 cm kännud.

Ajalooliste puude kände säilitada ajaloolise mälestusmärgina ning ka pargi elurikkuse huvides.

Suurte puude raie ja vedu peab toimuma ajal, mil puud on raagus ja maapind on külmunud. Raie ja veo käigus kahjustatud muru tuleb taastada, st mullaga täita roopad. Noori lehtpuid ja võsa võib raiuda ka varasügisel kuival ajal. Puud on sel ajal veel täies lehes ning raie nõrgestab siis kõige enam nende kasvujõudu.

Raied alade kaupa

Ala nr 1. Paruniaed

Raiutakse surevaid ja kehva tervisega saari, harvendatakse puisturiba Lubjaahju tn ääres (noorte saarte ja vahtrate raie).

Raiutakse noori saari ja vahtraid põlispuude alt ja kaks kuuske suurema pöögi kõrvalt.

Avatakse vaated ristikünkale ja monumendikünkale (kuuskede ja vahtrate raie).

Avatakse pargiaas Pika maja ja kraavi vahel (noorte saarte ja vahtrate raie).

Ala nr 2. Kunagine köögiviljaaed

Saaresurmast tabandunud saarte raie.

Likvideeritakse võsa (noored vahtrad ja saared) kasvuhoone vundamendilt, jättes rohkem ruumi ja valgust selle ümber kasvavatele ilupõõsastele.

Merevaadete avardamiseks likvideeritakse juurevõsudega paljunev harilik haab pargiaasadelt ja pargi merepoolsest servast.

Tugev harvendus saare-vahtravõsaga kaetud piklikul vundamendikühmul, et avada vaateid pöögile. Eelistada tuleb terveid ja korraliku võraga puid, sh eriti saari, millel puuduvad saaresurma tunnused. Kuna puud paiknevad väga tihedalt, saab lõpliku valiku teha vaid kohapeal (asjatundja peab märgistama säilitatavad puud).

Ala nr 3. Sarapik lehtpuude ja kuuskedega

Likvideeritakse agressiivsed juurevõsusid ajavad harilik haab, lõhnav pappel ja hall lepp pargi merepoolsest servast.

Puistu sees üldiselt väike raievajadus (mõned surevad saared, viletsama võraga kuused, mõned haavad, vahtrad). Ruumi tuleb teha nii vanadele pärandele kui noortele tammedele, pärnadele ja ilusama võraga tervetele saartele ja vahtratele. Säilitada raagremmelgad.

Väiksemaid ja viletsamaid sarapuid võiks teiste vahelt eemaldada. Kõik muud põõsad säilitada.

Võimalikke tärkavaid noori kuuski tuleks edaspidi valikuliselt kasvama jätta.

Ala nr 4. Palliplats

Kahe saaresurmast tabandunud saare raie.

Ala nr 5. Kraaviäärne noor puistu kuuskede ja kaskedega

Kuuskede võrasse kasvanud vahtrate raie, lõhnava papli ja haava võsude likvideerimine.

PUITTAIMESTIKU HOOLDUS

Puude hoolduslõikus

Puude hoolduslõikust peab tegema arborist või vastavate oskustega spetsialist.

Vanadel puudel peab eemaldama kuivanud oksa, kui need paiknevad teede või käiguradade läheduses. Jämedaid kuivanud oksa lõigata mitmes jaos, viimane lõige teha oksakrae juurest, seda kahjustamata. Tüükaid mitte jätta.

Tammede jämedad kuivanud oksad on üldiselt tugevasti tüve külge kinnitunud ning neid eemaldama ei peaks, kuna nad on osa puu iseloomust. Lisaks on kuivanud tammepuit elustikuliselt väärtuslik nii putukatele kui lindudele.

Üldjuhul mitte laasida puude madalal paiknevaid elusaid võraoksi. Ka ei tohi eemaldada mitmetüveliste puude jämedaid ($d > 20$ cm) harusid. Erandina tuleks harvendada vanade likvideeritud pärnade ja jalakate kannuvõsusid diameetriga 5-15 cm (vt tabel), mis praegu annavad puule põõsja välimuse. Alles võiks jätta 3-5 tugevamat võsu.

Põõsaste ja põõsastike hooldamine

Sarapuud taluvad hästi noorendamist, isegi täielikku tagasilõikust ning on väga pikaealised. Vanemaid sarapuupõõsaid peaks hakkama järk-järgult noorendama, mis tähendab vanade ja kuivanud okste/tüvede eemaldamist kuni 1/3 ulatuses.

Viirpuud lõikamist ei vaja. Eemaldada võib kuivanud oksid.

Sireli- ja ebajasmiiini põõsastikest tuleb samuti järjepidevalt eemaldada vanu oksid, et hoida neid alt tihedate ja elujõulistena. Põõsad tuleb puhastada noortest vahtra ja saare võsudest.

Muudele põõsastele võib teha noorenduslõikust iga 4-5 aasta tagant, lõigates ära 1/3 vanemaid oksid. Harilikku kuslapuud, taraenelat, lumimarja saab noorendada täieliku tagasilõikusega. Seda võib teha võsalõikuriga, kui selle tera on hästi teritatud, nii et lõiked jäävad puhtad.

Kõikide põõsaste puhul tuleb jälgida, et nende sees ei hakkaks kasvama vahtra jm puude seemikuid.

Kiratsema jäänud põõsastele võib kevadel anda täisväetist (NPK) või multšida nende ümbrust kõdusõnniku või kompostiga. Kiratsemise põhjuseks on üldjuhul siiski liiga tihe vari.

PARGIAASADE JA ROHTTAIMESTIKU HOOLDUS

Puudealuse väärtusliku rohttaimestiku hooldus

Joonisel: Kärddla rannapargi raieplaan ja hoolduskava (lisa 8) on tähistatud väärtusliku rohttaimestikuga alad, peamiselt puude ja sarapuupõõsaste alused, mida tuleks niita harilikust pargimurust hiljem.

Puudealust pargiala tuleb niita üks kord aastas, mitte enne jaanipäeva, soovitatavalt hilissuvel või sügisel. Eriti hea taimestiku liigirikkusele on niitmise aega aastate lõikes varieerida – juulist septembrini. Kuival suvel võib kohati jätta ka niitmata. Niitmiskõrgus ei tohi olla madalam kui 4 cm, sobiv on 6-8 cm.

Hea on kasutada lattniidukit või (teritatud) lõiketeraga trimmerit, mis ei purusta rohttaimi nagu trimmerinöör või muruniiduk. Trimmeri kasutamisel tuleb vältida puutüvede ja põõsaste vigastamist.

Hea oleks niide kokku koguda ja sobivas kohas komposteerida.

Olemasolevaid teeradu võib vajadusel niita paar korda suve jooksul muruniidukiga.

Murude hooldus

Pargimuru niidetakse iga 10-14 päeva tagant või vastavalt vajadusele u 10 korda suve jooksul. Võimalusel alustada niitmist peale nurmenuku õitsemist. Muruniidukiga on odavam niita pigem tihemini, sest kõrge heina niitmine kulutab palju bensiini ning maha jääb paks kiht niidet. Muru ei tohi kunagi niita liiga madalalt, see mõjub heintaimedele halvasti ja soodustab pigem umbrohtude ja sambla kasvu. 4-5 cm on sobiv pargimuru kõrgus peale niitmist.

Sügisel tuleb murule kogunenud paksem lehtedekiht ära riisuda, kuna see kahjustab murutaimi. Lehed tuleks sobivas kohas kompostida. Üks võimalus on ka lehtede purustamine/

multšimine, milleks on vaja spetsiaalse multšimisteraga niidukit. Üldjuhul linnapargi murud siiski väetamist ei vaja, pigem vastupidi. Väetamist vajab muru, mida pidevalt tallatakse ja madalalt niidetakse.

Kokku riisunud puulehti võiks laotada noorte puude ümber (mitte liiga lähedale tüvele!) ning põõsaste alla, kus nad tõrjuvad umbrohtu ja soodustavad puude-põõsaste kasvu. Kompostimisala võiks rajada näiteks uuemasse pargiossa.

Kraavide hooldus

Ajalooline kraav alal nr 1 (u 70 jm) tuleks puhastada sisselangenud mullast.

Kraave niidetakse vajadusel kuival ajal. Niide eemaldada.

JALGRADADE HOOLDUS

Rannapargi jalgradasid niidetakse ja koristatakse mahakukkunud oksad vajadusel. Radade äärest ja endiselt tenniseplatsilt tuleb koristada olmeprügi.

RAIE - JA HOOLDUSTÖÖDE MAHUD

Puude raie

Raiutavad puid kokku: 275 puud, neist 5 puud rinnasdiameetriga > 50 cm ja 270 puud d 5-48 cm, valdavalt saared ja vahtrad.

Puudealuste niitmine

Puudealune ala hõlmab umbes 25 000 m² ehk 2,5 ha.

Kogu ala ilmselt igal aastal niita vaja ei ole (nt kõige tihedamat sarapikku).

Pargimurude niitmine

Kokku on pargimuru 15370 m² ehk üle 1,5 ha.

Alal 1: 3770 m²;

Alal 2, 5 ja 6 kokku 9840 m²

Alal 4: 1760 m²

KASUTATUD KIRJANDUS JA MATERJALID

Eesti pargid 1. 2007. Keskkonnaministeerium, Muinsuskaitseamet, Tallinn, lk 241

Hiiumaa: loodus, aeg, inimene. 2015 (koost. Põllo, H., Telvik, A., Mäeots, E.; peatoim. Põllo, H.). Hiiumaa Teabekapital, Kärkla. Lk 813-19

Iit-sagit-sagit. Kärkla kalevivabriku asundusena. Ajakiri Kodu nr 1, 1913. a (lk 1-6)

Jalasto, H. 1960. Hiiumaa. Tallinn, lk 69

Karma, O. 1963. Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis. Tallinn

Kaskor, V. 2003. Hiiumaa ringteed. Tallinn

Knorring, Annemarie v. Parun Ernst Ungern-Sternberg ja Kärkla Kalevivabrik, "Baltische Briefe" nr. 15, 1969

Pauska, T. 1984. Pilguheit minevikku: Kärkla algus ja alguspäevad. Hiiu, nr 19

Pauska, T. 1987. Pilguheit 1806. ja 1830. a Kärdlasse. Nõukogude Hiiumaa 19. märts 1987

Sinijärv, U. 2012. Kunst ja loodus pargis. Kujunduslike ja liigikaitsete eesmärkide ühendamine parkide restaureerimisel ja hooldamisel Saaremaa looduskaitsealuste parkide näitel. Doktoritöö. Eesti Kunstiakadeemia, Tallinn

Vain, H. 1966. Mööda Hiiumaad. Tallinn, lk 32

Vrager, E. 1971. Hiiumaa ja hiidlased. Toronto, lk 75-76

Keskkonnaamet, Hiiu-Lääne-Saare regiooni, Kärkla kontori arhiiv

Enok, E. 1968. Hiiumaa rajooni looduskaitsealuste parkide inventeerimine

Hiiumaa rajooni looduskaitse alla kuuluvate parkide piiritlemise materjalid (koost. E. Tasa) Ü/K "Metsaprojekt", Eesti Metsakorralduskeskus 1976-77, sh skeem Kärkla rannapargi piiridega 1:10000.

Muinsuskaitseamet

ERA.T-76.1.11470 (A-1221) Kärkla linna kujunemine. Ajalooline õiend (koost. Tõnu Hagelberg). Kultuurimälestiste Riiklik Projekteerimise Instituut. 1984, Tallinn

ERA.T-76.1.11546 (A-1297) Kärkla linnaehituslik areng ja ettepanekud vanalinna kaitsetsooni moodustamiseks. Köide III. Kultuurimälestiste Riiklik Projekteerimise Instituut. 1984, Tallinn

Ranniku, V. 1977. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaatus. Hiiumaa rajoon. Tallinn (P-3268)

Muud käsikirjad ja kaardid

ERA.T-6.3.1532 Kärkla alevi maaala plaan 1923. a (valmistatud A. Aun'i plaanide põhjal 1896. a)

ERA.T-6.3.1531 Kärkla alevi planeerimise kava 1934. a (mõõtnud, looditud ja valmistanud maamõõtja A. Toom 1933/34. a)

ERA.T-6.3.1533 Kärkla alevi plaan, algusplaani valmistanud A. Aun, kinnitatud 1921. a

Abner, O. 2008. Ülevaade Kärkla linnahaljastusest. Käsikiri Kärkla Linnavalitsuse/Hiiu vallavalitsuse arhiivis

Elliku, J., Roht, U. 1983; Paivel 1955. Hiiumaa parkides esinevate võõrliikide nimistud (Käsikirjalised andmed Heldur Sanderi erakogust)

Kaljula, K.- L. 2006. Kärkla rannapark, uurimustöö. 8. kl, Palade Põhikool (käsikiri)

Masing, T. 2008. Murutennisest tänasesse päeva (Hiiumaa tennise lugu). Käsikiri/fail fotodega Hiiumaa Muuseumis

Seadused, määrused

ENSV Ministrite Nõukogu määrus 5. 06. 1959. nr 218 “Abinõudest parkide säilitamiseks ja korrastamiseks vabariigis”

Hiiumaa rajooni TSN TK otsus 20. 09. 1961. a “Looduskaitsest Hiiumaa rajoonis”

Kultuuriministri määrus nr. 20, 10.09.1999. Kultuurimälestiseks tunnistamine, RTL 1999, 129, 1797

Kultuuriministri käskkiri nr 144, 28. 03. 2007. Kultuurimälestistele kaitsevööndite määramine, RTL 2007, 28, 516

Looduskaitseseadus, RT I 2004, 38, 258

Muinsuskaitseseadus, RT I 2002, 27, 153

Vabariigi Valitsuse määrus nr 64, 3. 03 2006. Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitseeeskiri, RT I 2006, 12, 89

Vabariigi Valitsuse määrus nr 151, 29.06. 2006. Hiiu maakonna kaitsealuste parkide piirid, RT I 2006, 33, 251

Internetiallikad

Fotode infosüsteem <http://www.ra.ee/fotis/>

Geni (sugupuud) www.geni.com

Keskkonnaregister http://register.keskkonnainfo.ee/envreg/main?reg_kood=KLO1200530&mount=view

Maa-Ameti Geoportaal <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>

Kultuurimälestiste riiklik register: <http://register.muinas.ee/>

Fotokogud

Eesti Ajalooarhiivi (EAA) fotokogu

Hiiumaa Muuseumi (HKM) fotokogu

Muinsuskaitseameti arhiivi fotokogu

Tiiu Masingu fotokogu

Veljo Ranniku fotokogu Muinsuskaitseameti arhiivis

Suulised ja kirjalikud andmed 2015

Helgi Põllo, Maie Jeaser, Mai Sinilaid, Mart Mõniste, Anni Saar, Taavi Stomma